

Salgın Bir Hastalık Olarak Vebânın Dinî Açıdan Yorumlanması

Dr. Yulia Karimova

Department of Computer Science,
Belarusian State University,
Minsk, Belarus

Anahtar Kelimeler:

Kur'ân,
Tefsir,
Hastalık,
Salgın,
Vebâ.

ÖZ

Yüce Allah, insanoğlunu bir kader programıyla yaratmış, kimi zaman onu nimetlere gark etmiş kimi zaman ise onu bela ve musibetlerle karşı karşıya bırakmıştır. Hak Teâlâ, ibret almaları için verdiği nimetler ve musibetler ile her zaman kullarını sınamıştır. Bu musibetlerden biri de bulaşıcı özelliği olan vebâ hastalığıdır. Bu hastalığın ortaya çıkmasında fiziki birtakım sebepler olmakla birlikte metafizik veya ilahî kaynaklı bazı sebepler de vardır.

İşte bu çalışmada Kur'ân ve Sünnet'ten yararlanılarak sınama, ikaz etme, itaat ettirme, sabretmeye alıştırma, kadere teslimiyeti öğretme ve cezalandırma gibi bazı amiller, vebânın ortaya çıkış sebepleri olarak zikredilmiştir. Ayrıca vebâ hastalığına yakalanan bir kimsenin, karantina ve tıbbi tedavi gibi maddi yöntemler ile birlikte korkudan uzak durarak, dua ederek ve sadaka vererek sağlığına kavuşmasının mümkün olabileceği ifade edilmiştir.

Religious Interpretation of Plague as an Outbreak Disease

Keywords:

Quran,
Interpretation,
Disease,
Epidemic,
Plague.

ABSTRACT

Almighty God created mankind with a program of fate, sometimes he brought him to blessings and sometimes he faced him with trouble and misfortunes. He has always tested his servants with the blessings and misfortunes that they have been given to receive lessons. One of these troubles is the contagious disease. Although there are some physical reasons for the emergence of this disease, there are some metaphysical or divine reasons, too.

In this study, some agents such as testing, warning, obedience, exercise in patience, teaching to surrender, and punishment by making use of the Qur'an and Sunnah are mentioned as the reasons for the plague. It is also stated that a person suffering from plague disease may be able to regain his health by avoiding fear, praying and giving charity along with material methods such as quarantine and medical treatment..

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca farklı isimlerle de olsa pek çok musibete yakalanmıştır. Bu musibetlerden biri de salgın olarak bilinen ve büyük ölçüde ölümlere neden olan Vebâ hastalığıdır. Bu hastalık, insanları birçok yönüyle sıkıntılara maruz bırakmış, bilim adamlarınca birçok boyutuyla ele alınmıştır. Öneme binaen bu mevzunun üzerinde din adamları da hassasiyetle durmuşlardır. Çünkü bireyde ortaya çıkan endişe ve korkunun giderilmesinde güçlü maneviyatın, dini motivasyonun çok büyük katkısı vardır. Bu da ancak söz konusu meseleye Kur'ân ve sünnet eksenli bir yaklaşım sergilemekle mümkün olabilir.

Kur'ân'da tabii varlıklar ve tarihi olaylar ile ilgili geçerli olan ilâhî yasalara işaret edilir ve her iki alanda da sistemin belli bir nizam çerçevesinde yürütüldüğü belirtilir. İnsanların yaşamı ve ölümü için biyolojik yasalar olduğu gibi milletlerin yaşamı ve helâki için de sosyal kanunlar vardır. Yüce Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve içtimâî hayatı tanzim etmek üzere koyduğu bu kanunlara sünnetullah denilir. Bunlar zorunlu olmayıp

Allah'ın iradesine bağlıdır. Kur'an'da tabiat kanunları ile sünnetullah arasında ilişki kurularak sünnetullah'a uyulmaması durumunda tabiat kanunlarının devreye girip toplumların helâk edilmesine zemin hazırlayacağına vurgu yapılır. Vebâ hastalığından kaynaklanan ölümler de bu bağlamda değerlendirilerek bunların kısmen dünyevî birer ceza oldukları ifade edilir. (Çelebi, 2010, s. 159-160).

İnsanı dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmayı maksat edinen İslam dini, onun dünya hayatını etkileyen vebâ gibi hastalıklar konusunda da bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda İslam, hastalığı da sıhhat gibi yaşamın bir parçası olarak görmüştür. Vebânın ortaya çıkışını maddi ve manevi sebeplere bağlayan İslâm, onun yayılmasına mani olmak için karantina uygulamasını yürürlüğe koyarak farklı bir tutum geliştirmiştir. Ayrıca bu hastalığa maruz kalan kimselere dini bir bakış açısı kazandırarak onları psikolojik olarak rahatlatmaya çalışmıştır.

1. Vebânın Tanımı ve Mahiyeti

(وب) kökünden türeyen Vebâ kelimesi, ölümcül, salgın hastalık anlamına gelir. (el-Cevherî, 1982, "v-b-e" mad.). Vebâ, tâun kelimesi ile eş anlamda kullanılır ancak yaralamak, batmak, ayıplamak ve delmek anlamına gelen tâ'ûn kelimesinden daha kapsamlıdır. Dolayısıyla vebâ kavramı, tâ'ûn, sıtma, corona, grip ve tifo gibi bulaşıcı hastalıkları da bünyesinde bulunduran bir tür enfeksiyon hastalığı olarak tanımlanır. (İbn Hacer el-Askalânî, 1991, s. 102-104). Ayrıca vebâ, farelerde bulunan mikropların pireler vasıtasıyla insanlara taşınması neticesinde oluşan bir salgın hastalık olarak da ifade edilir. (Doğan, 2001, s. 136).

Kur'an'da vebâ kelimesi doğrudan geçmez ancak ona işaret eden "ricz" kelimesi geçer: "Ama ne yazık ki, onlardan yaratılış maksadına aykırı davrananlar, kendilerine söylenen sözü, başka bir sözle değiştirdiler ve bu yüzden biz de, yaptıkları bütün kötülüklerin karşılığı olarak, onların üzerine gökten bir bela ve afet (ricz) gönderdik"(Araf 7/162). "Derken, onların içindeki zalimler, sözü kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de haktan ayrılımları sebebiyle, o zalimlere gökten bir azap (ricz) indirdik" (el-Bakara 2/59). Bu ayetlerde geçen "ricz" kelimesi, ilahî emri kasten değiştiren münkirlere verilen ceza, azap anlamında yorumlanmıştır. Buna göre münkirler "hitta-bizi affet" sözünü "hinta-buğday" sözünü değiştirerek güya Allah'ın kelimeleriyle alay etmişlerdir. İsyânkâr tutumlarına karşılık olarak Hak Teâlâ onları cezalandırmak üzere gökten bir azap "ricz" olarak vebâ salgınını musallat kılmıştır (Taberî, 1995, 1: 436; 6: 121). İbn Hacer el-Askalânî (v.852/1449) yetmiş bin kişinin can verdiği bu salgını vebâ olarak isimlendirmiştir. (İbn Hacer el-Askalânî, 1991, s. 102-104).

Dolayısıyla Kur'an'da "ricz" kelimesi; vebânın azap olduğunu ifade eden bir kelime olarak geçmiştir. Peygamberlerin davet ettikleri tevhit inancına başkaldıran geçmiş ümmetler "ricz" ile ifade edilen azap veya bela ile cezalandırılmışlardır.¹

Hadis-i şerifte ise vebâ ile ilgili şu rivayet vardır: "Bu vebâ, İsrailoğullarına veya sizden öncekilere gönderilmiş bir azaptır (ricz). Bir yerde vebâ olduğunu işiterseniz oraya girmeyin, bulunduğunuz yerde vebâ çıkacak olursa, ondan kaçıp kurtulmak amacıyla orayı terk etmeyin (Buhârî, "Enbiya" 54; Müslim, "Selam" 92). Burada Hz. Peygamber'in vebâyı bir tür azap (ricz) olarak nitelendirdiği görülmektedir. Vebâ hastalığı, kâfirlerin ahiretteki

ceza öncesi inkârları sebebiyle dünyada görecekları bir azaptır. Günahkâr müminler için de bu hastalık işlediklerine bir karşılık olarak dünyadaki cezalarıdır. Bu nedenle vebânın, Hak Teâlâ'ya isyanları sebebiyle insanlara musallat kılınmış umumi bir musibet olduğu söylenir.

Vebâ, tüm insanlık için ilahî bir uyarıdır (Enfâl 8/25). Münkirler için bir gazap ve azap olan bu hastalık, ibret alan kimseler için ise günahlardan arınma vesilesidir. Vebâ hastalığı, zalimlerin ahirette görecekları azabın küçük bir provası mahiyetindedir. Yüce Allah bu hastalıkla; şımarmış, yoldan çıkmış insanları en küçük bir mikrop hastalığıyla bile yok edebileceğini ima etmektedir.

2. Vebâ'nın Ortaya Çıkış Hikmetleri

Vebânın ortaya çıkışının beşerî ve ilahî olmak üzere birçok hikmeti vardır. Ancak bu çalışmada canlılardan kaynaklanan amillere kısaca değinilecek ilahî kaynaklı hikmetler ise etraflıca incelenecektir.

Tıp ilmi, vebâ salgınının mikrop aracılığıyla insanlara bulaştığını savunur. Buna göre vebânın ortaya çıkışına sebep olan amilin "Yersina Pestis" adıyla bilinen bir mikroorganizma olduğu ve bunun da pire ısırganı ya da dışkı ile bulaştığı ifade edilir (Ana Britanica, 2000, 21: 558). Herhangi bir canlının ölmesiyle pireler bunun üzerinde kalarak canlılığını sürdürür ve Pirelerin yaşamlarını koruyabilmeleri için günde bir defa kan emmeleri gerekir. Yersina Pestis virüsünü taşıyan pire diğerlerinden daha fazla hayatta kalmaya dayanıklıdır ve bu pire çeşidi mikrobi daha çok kimseye bulaştırır (Panzac, 1997, s. 43). Yersina Pestis adlı bu canlı mikroskopta çengelli iğne şeklinde görülür. Hava sıcaklığı 28 derece olan ortamlar bu organizma için en iyi yaşam yerleridir. Nemli ortamlarda haftalarca canlı kalabilen Yersina Pestis, eksi dereceye yakın havalarda aylarca hatta senelerce yaşamını devam ettirebilir. Fakat 55 derecelik bir sıcaklıkta on beş dakika bile dayanamaz ve ölür. Güneş ışığına maruz kalması da bu virüsün yok olmasına sebep teşkil eder. (Panzac, 1997, s. 42; Hacettepe Üniversitesi, 2008, vebâ mad.).

Görüldüğü üzere mikroplar kendi yaşam şartlarına uygun olan nemli yerler seçmekte ve bu sayede vebâ hastalığının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ağır şartlar altında bile yaşayan bu mikroorganizmalar insan hayatı için son derece tehlike arz ederler. Söz konusu özellikleriyle bu canlılar çok kolay yayılarak bulaştırıcı bir salgına dönüşebilmektedir. Ancak unutmamak gerekir ki bu canlılar kendi başlarına hareket etmemekte Yüce Allah'tan aldıkları emirle bir asker gibi görev yapmakta, karşısına çıkan hiçbir güçten çekinmemekte ve onları kolaylıkla alt etmektedir.

İbn Sînâ (v.428/1037), havanın karakterinin bozulmasını salgın hastalıkların ortaya çıkışına bir amil olarak görür. Ona göre canlılar havayı solumadan yaşamlarını sürdüremezler. Kirlenen havayı teneffüs eden insan ve hayvanlar vebâ hastalığına davetiye çıkarırlar. (İbn Hacer el-Askalânî, 1991, s. 99). İbnü'l-Esîr (v.606/1209) vebâ hastalığının sebeplerinden birinin havanın bozulması olduğunu iddia eder. (İbnü'l-Esîr, 1970, 3: 127). Zehebî (v.748/1348) de aynı görüşü paylaşarak buna ilaveten toprağa gömülmeyen cesetleri, yağmurun azlığını ve göktaşlarının çokluğunu vebâ için birer etken olarak görür. Ona göre bu amillerin ortaya çıkması neticesinde havanın cevheri bozulur, bu da insan ve hayvanların salgılarında bir bozulmaya sebebiyet verir. (Zehebî, 1961, s. 131). İbn Hacer, bu bilginlerin iddia ettiği amillerin tecrübe ve gözleme dayandığını söyleyerek bu teorisinin gerçeği yansıtmadığına dair bazı deliller öne sürer. (İbn Hacer el-Askalânî, 1991, s. 101).

Kâinatta olup biten her şey bir program dâhilinde akıp gider. Dolayısıyla tüm varlıklar üzerinde Yüce Allah'ın irade ve kudreti tecelli eder. (Öztürk, 2006, s. 200). Hak Teâlâ eşyayı sebepleri ile birlikte yaratmıştır. Ancak sebeplerin var oluşu her zaman sonuçların da varlığına delil gösterilmez. Bir ailenin vebâ salgınına yakalanması komşularının da bu salgına tutulacağı, bir yerde vebânın görülmesi orada herkesin vebâya yakalanacağı anlamına gelmez. (Kurt, 2009, s. 24-27). İtirazlar olmasına rağmen bilim adamlarınca mikrop lu hava, vebânın ortaya çıkışının en büyük amili olarak kabul edilir. (İbnü'l-Esir, 1970, 3: 127; Panzac, 1997, s. 154).

Pire ısırmasıyla insan vücudunda vebâ hastalığı üç şekilde belirir. Bunlar Lenf bezi (hıyarcık, bubonic vebâsıdır), deri vebâsı ve akciğer vebâsıdır. Bu belirtiler genellikle mikrobu kaptıktan sonraki beş gün içerisinde ortaya çıkar. (Nikiforuk, ts., s. 71).

Açlık ve pislik de vebâ hastalığının ortaya çıkmasında etkin bir rol oynar. Bu hastalıkla birlikte gıda sıkıntısı ve fiyatlardaki aşırı artış, insanların yetersiz beslenmesine yol açarak, onların bu salgın karşısındaki direncini azaltır ve buna yakalanma riskini arttırır. (Armağan, 2005, s. 907).

Vebânın ortaya çıkış sebepleri olarak gösterilen mikrop, pislik, açlık ve hava gibi unsurlar insanın bakış açısıyla belirlenen etkenlerdir. Ancak bunların yanı sıra asıl bizleri ilgilendiren Kur'ân'ın haber verdiği veya işarette bulunduğu amillerdir. Kur'ân'da genel anlamda tüm hastalıkların dar anlamda ise vebâ'nın ortaya çıkış hikmetleri şöyle sıralanabilir.

2.1. Sınamak

Yüce Allah, insanları yaratmış onlara doğru ve yanlış yolu gönderdiği kutsal kitaplarla göstermiştir. Zaman zaman nimette bulunarak, zaman zaman ise nimetlerden mahrum bırakarak onları sınamıştır. Kur'ân'ı Kerim'de bu hakikat şöyle ifade edilir: "Şüphesiz biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile sınayacağız. Müjdele o sabredenleri! Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, 'Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz' derler" (el-Bakara 2/155-156).

Hak Teâlâ, insanları bela ve musibetlerle imtihan eder. Müminleri bu belalar aracılığıyla sabretmeye alıştıır ve bu sabır sayesinde de onlara bol mükâfatta bulunur. Kâfirleri bu sayede İslam dininin delilleri konusunda daha ciddi düşünmeye ve onlardan ders almaya sevk eder. Münafıkları ise bu bela ve musibetler vasıtasıyla müminlerden ayırt eder. (Râzî, 1988, 4: 82-83).

Ayette belirtilen korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme durumları vebâ hastalığıyla birlikte yaşanır. Konumu ne olursa olsun herkes bununla birlikte korkuya kapılır. İnsanlardan kimisi açlık krizinden endişe duyarak yiyecek biriktirmeye başlar, kimisi işinden olur, kimi malını kaybeder ve kimisi de yaşamını yitirir. İşte çetin bir imtihanla karşı karşıya kalan müminler için tam bu noktada inançları ve maneviyatları en önemli güç kaynağı olur. Mümin, görünürde şer gibi gözüken musibetleri sabır ve metanetle karşılar, Rabbine olan bağlılığını güçlendirerek O'ndan yardım diler. Sorumluluk bilinciyle hareket eden müminlerin maruz kaldıkları bu ağır musibetler bu sayede hafifler. Zira onlar Rablerinden geldiklerine ve tekrar ona döneceklerine tam bir teslimiyetle inanırlar, dolayısıyla sonuç ne olacaksa olsun korkmazlar.

Başka bir âyette şöyle buyrulmaktadır: "Andolsun, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz. Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a

ortak koşanlardan üzücü birçok söz işiteceksiniz. Eğer sabreder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bunlar (yapmaya değer) azmi gerektiren işlerdendir.”(Al-i İmrân 3/186). Bu âyette birçok musibet ve belâlarla, dini sorumluluklar ile insanların malları konusunda denenecekleri ifade edilmektedir. Canlar konusunda sınanmanın ise ölüm, hastalık ve sevilenleri yitirmek olduğu belirtilmektedir. Mallardaki imtihandan öncelikle söz edilmesi, maldaki musibetlerin daha çok olduğundan dolayıdır. (Kurtubî, 2005, 4: 509). “Görmüyorlar mı ki her yıl bir veya iki defa musibetlerle imtihan ediliyorlar da yine tövbe etmiyorlar ve ibret almıyorlar. Ne zaman bir sure indirilse, "Sizi biri görüyor mu?" diyerek birbirlerine bakarlar, sonra sıvışıp giderler. Anlamamakta direndikleri için Allah da onların kalplerini haktan çevirmiştir.” (Tevbe 9/126-127) bu âyet de münafıkların çeşitli belâlarla sürekli sınanmalarına rağmen tevbe etmediklerini ortaya koymaktadır.

Hülâsa Hak Teâlâ, yarattığı kâinatın işleyişini onu tabi kıldığı bir düzenle sürdürmektedir. Belâlar, musibetler, salgın hastalıklar; kısacası kâinatta olup biten hiç bir şey tesadüf eseri olmayıp her biri evrensel bir program dâhilinde meydana gelmektedir. Kur'an'da bunlara “Sünnetullah” denilmektedir. Her şey Allah’ın (cc) koyduğu nizam çerçevesinde gerçekleştiği için onun izni ve bilgisi olmadan hiçbir hastalık ortaya çıkmaz. Dolayısıyla evrenin düzenini bozmaya çalışanlar da onu mamur hale getirenler de bu vebâ hastalığı sebebiyle sınanmaktadırlar. Sabır ve dua ile buna karşı koyan müminler bu vesileyle günahlarından arınıp mükâfata nail olmakta, bu salgın ile azgınlıklarını arttıran kâfirler de ebedi bir azabı hak etmiş olmaktadır.

2.2. İkaz Etmek

İslâm âlimlerinden kimisi vebâ salgınını, insanların kendi elleriyle yaptıklarından dolayı ilahî bir ceza olarak görürken, kimisi ise bunu sadece tabii bir bulaşıcı hastalık olarak görmüşlerdir. Ancak bu her iki görüşün de konunun doğru anlaşılmasını güçleştirdiğini söylemek mümkündür. Çünkü bunun yalnızca insanlığa tatbik edilmekte olan ilahî bir azap olarak görülmesi, olayın fatura edilerek sonucun beklenmesinden başka geriye yapacak bir şey bırakmamaktadır. Vebânın sıradan bir enfeksiyon hastalığı olarak görülmesi de insanın yaşananlardaki yükümlülüğünü görmezlikten gelmeye sebep teşkil etmektedir. Her iki görüşte de insanın mükellefiyetinin ihmal edilmesi, geleceğe yönelik yükümlülüklerinin göz ardı edilmesi söz konusudur.

Vebâyı ilahî bir azap olarak görenler, geçmiş ümmetlerin helak edilişlerini ve şu âyeti delil göstermektedirler: “İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu. Allah dönüş yapsınlar diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor” (Rum 30/41). Buna göre insanların yaptığı zulümler ve işledikleri günahlar sebebiyle yeryüzünde fitne ve fesat yayılmış, manevî değerler yok edilmiş, tabiatın dengesi bozulmuş ve bu sebeple de Yüce Allah, yaptıklarının bazısına karşılık olarak insanları bu dünyada cezalandırmıştır. Asıl cezalarını ise ahirette çektirecektir. Fakat bu dünyada ibret alıp kötü amellerden vazgeçmeleri için biraz da olsa onlara azap tattırılır. (Yazır, 1995, 6: 36).

Kur'an, insanın işlediklerinden ötürü çeşitli sıkıntılara maruz bırakıldığını bildirmektedir. Ancak bu musibetlerden ibret alınması gerektiğini de vurgulamaktadır. Sorunun çözümünün yalnızca ilahî azap olarak görülmesi ihtiyatla karşılanması gereken bir husustur. İnsan-kâinat ve insan-Allah ilişkisi Kur'an bağlamında ele alındığında, insanın

yapıp ettiklerinin karşılığının -esas olarak- ahirete bırakıldığı, kısmen ise bu dünyada verildiği görülmektedir. (Panzac, 1997, s. 166; Hunke, ts., s. 221). Bu hükmü destekleyen bir delil olarak şu âyet zikredilebilir: “Şayet Allah insanları yapıp ettikleri yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerin üstünde tek bir canlı bırakmazdı; fakat onlara belirlenmiş bir vadeye kadar mühlet veriyor. Vadeleri dolduğunda ise (herkes anlayacaktır ki) Allah kullarını hakkıyla görüp bilmektedir.” (Fatır 35/45). Ayrıca Nahl sûresi 61. ayet de yukarıdaki hükmü teyid etmektedir. Âyetlerden anlaşıldığına göre eğer her suçun cezası bu dünyada verilmiş olsaydı insanlığın ekseriyeti şimdiye kadar yok edilmiş olurdu. Ancak Hak Teâlâ’nın kâinata koymuş olduğu sünnetullah’ın bu şekilde tecelli etmediği açıkça anlaşılmaktadır.

Vebâ hastalığını ilahî bir azap olarak görenlerin öne sürdüğü başka bir delil ise Kur’ân’da anlatılan geçmiş bazı milletlerin başına gelen belâlardır. Kur’ân’da Müslümanların ibret almaları ve benzeri hatalara düşmemeleri için geçmiş milletlerin başına gelen musibetler örnek verilir. Bazı âyetlerde helak sebepleri, “Günah işleme” (Duhan 44/37), “Haksızlık ve kötülük yoluna sapma” (Yunus 10/13), “Yöneticilerin emirlere uymayıp günah işlemesi” (İsra 17/16), “Haddi aşma” (Enbiya 21/9), “Elçiyi yalanlama” (Şu’arâ 26/139), “Zulümde ısrar etme” (Kasas 28/59; Kehf 18/59), “Zorbalık yapma” (Zuhruf 43/8), “Suç işleme” (Murselat 77/16, 17, 18), “İnkâr ederek zulümde bulunma” (İbrahim 14/13) şeklinde gösterilmektedir. Bu ayetler bağlamı içerisinde değerlendirildiğinde, genellikle müminlerin dini emir ve yasaklara bağlı kalmaları, peygambere itaatte gevşek kalmamaları, günah işlememeleri vb. hususlarda onları teşvik etme bağlamında nazil oldukları görülmektedir. İlgili bağlamlar dikkate alındığında ise geçmişte yaşanan bu helaklerin bölgesel olaylar olduğu; helak edilenlerin, uyarıcıların tüm ısrarlarına rağmen şirk, inkâr, zulüm ve haddi aşmakta ısrar ettikleri ve bunun neticesinde helak edildikleri anlaşılmaktadır.

Kur’ân, bütüncül bir yaklaşımla incelediğinde cezaların genel anlamda bireysel olduğu görülür. “Herkesin yaptığığın sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez. Sonunda dönüşünüz rabbinizdir ve O, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz gerçeği size haber verecektir” (En’âm 6/164) âyeti dikkate alındığında cezanın bireyin kendi suçundan kaynaklandığı anlaşılır.

Yaşanan hadiseler, Allah’ın (cc) bilgisi ve izni dâhilinde gerçekleşir: “Allah’ın izni olmayınca hiç bir musibet isabet etmez. Kim Allah’a inanırsa, Allah onun kalbini doğruya götürür. Allah her şeyi bilendir.” (Teğâbun 64/11). Buna göre tabiatta yaşananların bir nedeni vardır; sebepler sonuçları doğurur ve bu nedenselliğin karşılığı sünnetullah olarak ifade edilir. Kâinata gerçekleşen her şey Hak Teâlâ tarafından belirlenen yasalar gereğince vuku bulur. Allah’ın izni bu kâinata bu işleyişi yerleştirmek suretiyle gerçekleşir. Fakat bu musibetlerin onun izni dâhilinde olması, bunların sadece bir azap amacıyla verildiği anlamına gelmez. Zira böyle bir yaklaşım, Kur’ân’ın genel tutumuyla çelişir. **Dolayısıyla** vebâ hastalığını da bu çerçevede ilahî bir işaret ve bir ibret vesilesi olarak görmek Kur’ân’ın ruhuna daha uygun düşmektedir.

2.3. İtaat Etmeye Sevk Etmek

Yüce Allah, insanların gafletten uyanıp itaatte bulunmaları için bazen onlara fakirlik, belâ ve musibet verir, bazen de rahatlık ve bolluk verir. Hastalık ve musibetlerden ibret almadıklarında, onları nimetlere boğarak fakirlik ve sıkıntılardan kurtarır. (En'âm 6/44-45). Her iki durumda da niyazda bulunmayanları ise Allah (cc) cezalandırır: "Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler (tevbe etsinler) diye onları darlık ve hastalıklarla cezalandırdık." (En'âm 6/42). Âyette geçen (البأساء) kelimesi "şiddetli fakirlik ve yoksulluk" manasında; (الضرراء) kelimesi de "hastalıklar ve acılar" anlamındadır. (Râzî, 1988, 9: 431). Bu anlamıyla vebâ hastalığı (الضرراء) kelimesi kapsamında değerlendirilebilir. Ancak (الضرراء) kelimesi Kur'an'da bedene arız olan bir tür hastalık anlamında geçse de bunun vebâ olduğuna işaret eden herhangi bir yoruma rastlanmadığı için daha önceki konularda bu kelimeye yer verilmemiştir.

Hak Teâlâ, kalp katılığında, canları ve malları hususunda çeşitli belâ ve musibetlerle muaheze edilme noktasına gelmiş olan milletlere elçiler gönderdiğini, ama onların boyun eğerek yalvarıp yakarmadıklarını yukarıdaki âyetle bildirmiştir. Oysa kendilerine bir musibet gelip çatığında onların yalvarmaları gerektiği ifade edilmiştir. (Râzî, 1988, 9: 431).

Âyette de belirtildiği üzere Yüce Allah, insanları iman etmeye sevk etmek için vebâ hastalığı dâhil çeşitli hastalıkları zaman zaman onlara musallat eder. Bu hastalıklardan dersler çıkarıp ibret alanların uhrevî âlemden mükâfatlara nail olacakları öte taraftan ibret almayanların şeytanın kurduğu tuzaklara düşerek ebedi şekavete namzet olacakları Kur'an'da haber verilir. (Şems 91/9-10). Cenâb-ı Hak, her zaman kullarının iyiliğini ister, istikamet yoluna çekmek için birçok yöntemle onları sınar ve onlar için fırsatlar sunar. Yüce Allah tarafından sunulan tüm bu fırsatlar, O'nun kulları için ne kadar merhametli olduğunu gösterir.

2. 4. Sabretmeye Alıştırmak

Yüce Allah'ın insanlara hastalık vermesindeki bir hikmet olarak onları sabretmeye alıştırmak olduğu şu âyetten anlaşılabılır: "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin; namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir." (el-Bakara 2/177).

Yukarıdaki âyet, "zorlukta ve hastalıkta sabırlı olma" ile genel manadaki "iyilik" kavramı arasındaki ilişkiden söz etmektedir. Sabırlı olmak; beklenmedik musibetler karşısında yalpalamamak, hayal kırıklığına düşmemek, sıkıntı ve hastalıklarla baş edebilmek için vicdanların eğitilerek hazırlıklı duruma getirilmesi demektir. Sabretmek, sıkıntı anında soğukkanlı davranmak, kendini kontrol etmek, direnmek, Hak Teâlâ'dan umut kesmemek ve ona tevekkül etmektir. Âyette her türlü musibete karşı sabırlı olmanın, diğer iyiliklere nisbeten ön plana çıkarılması dikkat çekmektedir. Bu ön plana çıkarma faaliyeti, "sâbirin (sabırlılar)" kelimesinin farklı bir biçimde getirilmesiyle gösterilmektedir. (Kutup, 1991, 1: 250).

Müminlerin vasıflarından söz eden başka bir âyette şöyle buyurulmaktadır: "Bunlar, o kimselerdir ki, Allah anılınca kalpleri titrer, kendilerine isabet eden musibetlere karşı da

sabırlıdırlar, namaza devamlıdırlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan bir kısmını (hayır için) harcarlar.” (Hac 22/35.)

Günah işlememeye, ibadet üzere bulunmaya ve musibetlere mukavemet etmeye karşı gösterilen sabır olmak üzere üç çeşit sabır vardır: Musibetlere karşı gösterilen sabır, insanı tevekkül ve teslimiyete alıştıırır. Sabırsızlık ise Hak Teâlâ’dan şikâyet etmek, yaptıklarını eleştirmek ve rahmetini sorgulamak ve hikmetinden hoşnut olmamak anlamına gelir. Hastalıklara karşı şikâyet etmek, aciz ve zayıf insanların bir özelliğidir. Böyle bir durum müminlere yakışmaz. (Nursi, 2010, 396-397). Bu bağlamda Yüce Allah tarafından verilen vebâ hastalığından da şikâyet etmemek gerekir. Çünkü zahiren bir musibet olarak görülen bu hastalık, sabretmeye alıştıırarak müminleri günahlardan arındırır ve sonuçta Allah’ın rızasına ulaştıırır. Sabretmeye alışan müminler sadece uhrevî hayatta mükâfata nail olmazlar aynı zamanda ruhsal açıdan da bir rahatlığa ve huzura kavuşarak bir teselli kaynağı bulmuş olurlar.

2. 5. Kadere Teslimiyeti Öğretmek

Yüce Allah’ın vebâ hastalığını insanlara musallat etmesindeki hikmetlerden biri de kadere teslimiyeti öğretmektir. Bu hükme delil olarak şu âyet gösterilebilir: “Ne yerde ne de canlarınızda hiçbir musibet (afet, hastalık) olmaz ki Biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılı olmasın. Çünkü bunu yazıp tespit etmek, Allah’a çok kolaydır. Biz her şeyi yazmışız ki kaybettiğinize üzülmeyesiniz ve Allah’ın size verdiği nimet ile de sevinip şııarmayasınız. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.” (Hadid 57/22-23).

Hak Teâlâ, tüm mahlûkat için bir kader ve kaza takdir etmiştir. Kader asıl, kaza da onun fer’i konumundadır. Kader, kaza suretini bulmadıkça insan sebeplere tutunmak ile sorumludur. Şam’da tâun ve kolera hastalığının vuku bulduğunu duyan Hz. Ömer’in takındığı tavır bu meseleye en güzel örnek teşkil eder. (İskilipli, 1332, s. 20).

Hicretin 18. yılında Hz. Ömer, orduları denetlemek için Şam’a doğru giderken Şarğ denilen bir yerde ordu komutanları Ebu Ubeyde el-Cerrah ve önde gelen kimseler kendisini karşılarlar ve şehirde Vebâ/taun hastalığı olduğunu söylerler. Bunun üzerine Hz. Ömer oraya girip girmeme hususunda sahabenin önde gelenleriyle istişarede bulunur. İstişare neticesinde Hz. Ömer Medine’ye dönmeye karar verdiğinde Ebu Ubeyde el-Cerrah, ona: “Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” sorusunu yöneltir, Hz. Ömer, “Keşke bunu senden başkası söyleseydi yâ Ebâ Ubeyde! Evet, Allah’ın kaderinden yine Allah’ın kaderine kaçırıyoruz” diyerek Ebu Ubeyde’yi kınar. Cevabın devamında da, “Şayet senin develerin olsa, iki yamacı olan bir vadiye götürsen, o yamaçlardan biri otlak, diğeri kıraç olsa develerini otlak yerde gütsen kıraç yerde de gütsen yine Allah’ın kadere ile gütmüş olmaz mısın?” der. Bu sırada yanlarına gelen Abdurrahman b Avf, Hz. Peygamber’in: “Bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman oraya girmeyiniz. Hastalık sizin bulunduğunuz yerde vuku bulursa, ondan kaçmak için sakın o yerden çıkmayınız” (Buhârî, “Kitabu’t-Tıb”, 43, 44, 45; Müslim, “Kitâbu’s-Selam”, 92, 93, 94, 95, 96,97, 98, 100) dediğini haber verir ve bu söz üzere geri dönölür.

İbn Kayyım el-Cevziyye (v.751), Hz. Peygamber’in vebâ olan bir yere girmeyi ve oradan salgından sonra çıkmayı yasaklamasını tam bir korunma olarak görerek böyle bir yere girmenin akla ve şeriata aykırı olacağını beyan eder ve bu hastalığın bulunduğu yerden çıkmamayı hem tıbbî gerekçelerle hem de kadere rıza göstermekle, tevekkülle açıklar. (İbn Kayyım el-Cevziyye, (1981), 4: 42-3).

Kadere teslimiyet, vebânın vaki olduğu yerlerden kaçmamayı gerektirir. Çünkü ondan korkup kaçmak hastalığın yayılmasına sebebiyet verir. Ondan kaçmak ölümden

kurtulmak anlamına da gelmez. Zira ecelin nerede ve ne zaman geleceği belli değildir. Bu sebeple hastalıkla mücadelede tek çıkış yolu Hz. Peygamberin vebâ ile ilgili tavsiyesine uymaktır. Bunun yanında vebânın insan vücudu üzerindeki etkisinin en aza indirilmesi için hareket etmekten uzak durmak gerekmektedir. (Özdiç, 2014, 12: 1, s. 308-310).

Kaza ve kadere inanmak, iman esaslarının en önemlilerindendir. Ona inanmamak, diğer iman esaslarını da inkâr etmek anlamına gelir. Yüce Allah, insanların kaza ve kadere bağlılığını test etmek için zaman zaman onlara vebâ gibi hastalıkları verir. Bu hastalıklar sebebiyle müminler kadere teslimiyetin önemini daha iyi idrak etmiş olurlar.

2.6. Cezalandırmak

Allah tarafından verilen musibetlerin, hastalıkların birer ceza olup olmadıkları hususunda İslâm âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bunların ceza olduğunu söylerken diğer bazıları ise bunların ceza olmadığını iddia etmişlerdir. Ceza olmadığını söyleyenler görüşlerini şöyle ispatlamaya çalışmışlardır.

Hak Teâlâ, “Bugün, her nefis, kazandığına (yaptığına) göre cezalandırılır” (Mü’min 40/17) buyurmuş ve bu cezanın ahirette olacağını haber vermiştir. Yine başka bir âyette “O, din gününün (Kıyametin) sahibidir”(Fatiha 1/3) buyurmuştur. Âlimler bu âyetlerden hareketle söz konusu cezanın Kıyamet gününde gerçekleşeceği konusunda müttefiktirler.

Dünyevî musibetler tüm insanları etkiler. Hatta bunlar, günahkârlardan daha çok sâlih müminlerin başına gelir. İşte bu sebeple Hz. Peygamber “Bela ve musibetler öncelikle peygamberlere, sonra velilere, sonra derece derece daha aşağı olanlara verilmiştir” (Buhârî, “Marda ve Tıb”, 3) buyurmuştur. Bu rivayet, dünyevî musibetlerin daha evvel işlenmiş günahlara karşılık olarak verilmediğini gösterir.

Dünya, sorumluluk yurdudur. Şayet işlenen suçlara burada karşılık verilmiş olsaydı, o zaman dünya aynı anda, hem sorumluluk, hem de ceza yeri olmuş olurdu. Tüm bu deliller vebâ vb. hastalıkların ilahî birer ceza olmadıklarını beyan etmektedir. (Râzî, 1988, 19: 460).

Ancak belâ ve musibetlerin işlenmiş günahlara karşılık birer ceza olduğunu söyleyenler de, “Başınıza gelen her musibet, işlediğiniz günahlar (ihmal ve kusurlarınız) sebebiyledir, hatta Allah günahlarınızın çoğunu da affeder” (Şûrâ 42/30), “Kazandıkları (günahlar) yüzünden, onları helak eder” (Şûrâ 42/34), “Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, onların arzularına uyma ve seni Allah'ın indirdiği şeylerin bir kısmından uzaklaştırmalarından sakın. Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah onları bazı günahlarından dolayı bir belaya çarptırmak istemektedir. Gerçekte insanların çoğu fasıktırlar” (Mâide 5/49) mealindeki ayetler ile “İnsanoğluna bir ağaç çizdiği (diken batması) veya benzeri (küçük) bir şey (bile), ancak onun günahı sebebiyle isabet eder.” (Müsned, 6/261) hadis-i şerifini delil göstermektedirler. Bu nakli deliller, insanların musibetlere maruz kalmalarına veya helak edilişlerine gerekçe olarak yaptıkları şeyler olduğunu göstermektedir. (Râzî, 1988, 19: 460).

Vebâ hastalığını ilahi bir ceza olarak görenler ayrıca, “İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu. Allah dönüş yapsınlar diye işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor” (Rum 30/41) ayetini ve geçmişte yaşamış bazı milletlerin helâk edilişlerini delil göstermişlerdir. Bu delillerden hareketle onlar, yeryüzünde insan eliyle bozgunculuğun yayıldığını; zulmün arttığını, manevî değerlerin yok edildiğini, doğanın tahrip edildiğini ve insanın bu işlediklerinden ötürü cezalandırmaya maruz bırakıldığını savunmuşlardır. (Yazır, 1995, 6: 36).

Yukarıda verilen âyet, Kur'ân bağlamında değerlendirildiğinde insanların yapıp ettikleriyle kâinatın dengesini bozduklarını ve bundan dolayı da Yüce Allah tarafından hak ettikleri ceza olarak değil, bu azabın bir numunesine maruz bırakıldıklarını ima etmektedir. Tabiatın ve insanın doğallığının bozulması yine en çok insanları etkilemektedir. Yani insanoğlu işledikleriyle kendi kendisini belâlara düşürerek cezalandırmaktadır.

Hayvanların yaşam sahalarını işgal ederek tabii dengeyi bozmaya çalışan insanlar, farkında olmadan vebâ gibi salgın hastalıkların yayılma riskini de artırmaktadırlar. Oysa Kur'ân, insanların yapıp ettiklerini düzgün yapmalarını, fıtrî düzeni bozacak tutum ve davranışlardan kaçınmalarını tavsiye etmektedir. Âyette geçen “onlara tattırma” ifadesi ister ceza ister çeşitli olaylar olarak görülsün her durumda insanlar bundan olumsuz etkilenmektedir.

Allah'ın verdiği musibetlerin hikmetlerini insanlar tam anlamıyla idrak edemezler. Ancak birtakım delillerden hareketle kısmi olarak bir sonuca ulaşabilirler. Vebânın ceza verme değil de, mükellefiyette imtihan etme kabilinden olduğunu söyleyenler kendilerince haklı gerekçeler öne sürmekle birlikte bunun bir ceza olduğunu söyleyenlerin de kendilerince haklı gerekçeleri vardır. Bize göre bu hususta orta yolu bulmak daha isabetli görülmektedir. Bu bağlamda vebâ hastalığını suçların tam karşılığı olarak değil, yalnız bir kısma karşılık geleceği şeklinde yorumlamak daha doğru olabilir.

3. Vebâ ile Mücadele Etme Yolları

İslam düşüncesine göre her şeyin yaratıcısı Yüce Allah'tır. Vebâ hastalığını insanlara musallat kıldığı gibi onun şifasını da yaratmıştır. Bu Hastalıkların insana verilmiş hikmetlerinden birisi de onları sınamaktır. Hz. Peygamber'in sağlık alanında öncülük ettiği birçok uygulama ve tavsiye, insanoğlunun vebâ ile nasıl mücadele edebileceğini de göstermektedir. Vebâ hastalığının fizik ve metafizik olmak üzere iki boyutu vardır. Hastalığın fiziki yönüyle tıp ilmi ilgilenir, hastalığa çare arayarak tedavi metotları geliştirir. Metafizik yönüyle de genellikle din bilginleri uğraşır ve hastalığa müptela olanların zihin dünyalarına hitap ederler.

Vebâ hastalığını sadece bilimsel, fiziksel verilerle değerlendirip metafizik boyutunu dikkate almamak birçok açıdan insanlığın aleyhine bir sonuç doğurmaktadır. Çünkü insanoğlu ruh ve bedenden teşekkül etmiş bir varlıktır. Beden, görünen âlemi temsil ederken ruh ise metafizik âleminden haber verir. Bilim adamları, metafizik yönünü ihmal ettiklerinden dolayı bazı hastalıklar için bir türlü çözüm üretememektedirler.

Vebâ salgını ile mücadele edebilmek için yalnızca tıbbi tedavi yetmez, aynı zamanda ruhsal, psikolojik tedavinin de olması gerekir. Çünkü bazı fizyolojik ve anatomik hastalıklar ilaç veya cerrahi operasyonlar ile iyileştirilebilir ancak ruhsal rahatsızlıklar için ilaç vb. tedavilerin tek başına yetmeyeceği bilim dünyasının da kabul ettiği bir realitedir. (Glynn, 2004, s. 89; Öztürk, 2006, s. 199). Tüm maddi imkânlarla sahip oldukları halde hastalıklara tahammül göstermeyerek yaşamlarına son veren insanlar bu duruma en güzel örnek teşkil eder. Bu sebeple İslâm dini, vebâ hastalığının üstesinden gelebilmek için fizik ve metafizik kaynaklı yöntemlere dengeli başvurmayı önerir. Bu hastalık sürecinde karantina ve tıbbi tedaviyi gerekli gören İslâm, aynı şekilde insanın korku ve endişeden uzak durarak, dua ve niyazda bulunarak, sadaka vererek ruhsal, manevi destek almasını da şart koşar.

3.1. Karantina

Bulaşıcı hastalıklardan korunmak için insan veya hayvanların belli bir yerde gözetim ve kontrol altında tutulması anlamına gelen karantina, vebâ ile mücadele etmenin ilk basamaklarından sayılır. Vebâ, basil türünden bir virüsün, mikrobun yol açtığı salgın bir hastalıktır. Vebâyı genellikle fare ve pireler bulaştırır; pireler hastalığı hayvandan hayvana taşır, insandan insana da öksürük ve balgam vasıtasıyla geçer. Hava, elbise, ticaret eşyası, mektup ile de hastalık taşınabilir; sefalet, fakirlik ve pislik hastalığın bulaşma ve ortaya çıkmasına neden olur. Bu sebeplerden ötürü vebâyâ tutulan hastalar karantinaya alınarak sağlık kuruluşlarına yönlendirilir. Hastaların temas ettiği tüm eşyalar mikrop taşıyan özellikte olduğu için dezenfekte edilir. İyileşme dönemine girdikten sonra dahi bulaştırabilme ihtimaline karşı hastaların karantina süreçleri devam ettirilir. (Ataseven, 1967, 4: 37-38.)

Daha önceki konularda da değinildiği üzere karantina uygulaması ile ilgili Hz. Peygamber şu tavsiyede bulunmuştur: “Bir yerde vebâ hastalığı olduğunu işittiğiniz zaman oraya girmeyiniz. Hastalık içinde bulunduğunuz yerde vuku bulursa, ondan kaçmak için sakın o yerden çıkmayınız” (Buhârî, “Kitabu’t-Tıb”, 43, 44, 45; Müslim, “Kitâbu’s-Selâm,” 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100) Bu hadis-i şerif, mikrobun bilim adamlarınca keşfedilmesinden asırlar öncesinde, bugün salgın hastalıklarda uygulanan tecrit - karantina yöntemini haber vermiş ve vebâ salgınının mikrobik - bulaşıcı bir hastalık olduğunu bildirmiştir.

Hz. Peygamber, vebâ ve cüz zam gibi hastalarla temastan kaçınılmasını ısrarla emretmiştir. Hatta kendisine biat etmek için Medine’ye gelmekte olan Sakîf kabilesi heyetinde cüz zamli bir hastanın olduğu söylenince onun geri dönmesini istemiş ve biatının kabul edildiğini haber vermiştir (Müslim, “Selâm”, 126; İbn Mâce, “Tıb”, 44). Hz. Peygamber, hasta hayvanların sağlam hayvanlardan tecrit edilmesi gerektiğini de ifade etmiştir (Müslim, “Selâm”, 104-105; Ebû Dâvûd, “Tıb”, 24). Halifeliği döneminde Suriye’ye gitmek üzere yola çıkan Hz. Ömer’e bölgede vebâ hastalığı olduğu bildirilince geri dönmüş; kendisine, “Allah’ın kaderinden mi kaçırıyorsun?” diyenlere Allah’ın kaderinden yine O’nun kaderine kaçacağını söylemiştir (Buhârî, “Tıb”, 30; Müslim, “Selâm”, 98-100; Taberî, 1995, 6: 437). Tüm bunlar, vebâ’ya yakalanan kimselerin iyileşebilmeleri için karantinaya alınmalarının zorunlu olduğunu göstermektedir.

3.2. Tıbbi Tedavi

Kur’ân’da, tıbbi tedavi metotlarından doğrudan söz edilmemiş, ancak onun şifa kaynağı olduğundan söz edilmiştir: “Kur’ân’dan mü’minler için şifa ve rahmet olan şeyleri indiriyoruz. Zalimlerin ise zarardan başka bir şeylerini artırmaz” (İsrâ 17/82). Ayrıca can boğaza geldiğinde insanların: “Bunu tedavi edebilecek kim vardır?” diyecekleri anlatılmıştır. (Kıyâme 75/27).

Hastalıkların tedavi edilmesinde ilaçlar birer araç olarak kabul edilir. Bu araçlar canlı ve şuurlu varlıklar olmadığından kendi kendilerine karar verip neticeye ulaşamazlar. Bunlar ancak Allah’ın (cc) dilemesi ile hareket edebilir. Kaldı ki Yüce Allah tarafından verilen her hastalığın bir şifası da vardır. Nitekim Hz. Peygamber: “Tedavi olunuz. Çünkü Allah, şifasını yaratmadığı bir hastalık yaratmamıştır. Ancak bir hastalık müstesna o da ölümdür. (Ebu Davud, “Tıb” 1; İbn Mâce, “Tıb” 1) şeklinde buyurmuştur. Hastalığından dolayı Hz. Peygamber’e gelenlere onun tıbbi nitelikte önerilerde bulunması da bunun bir kanıtıdır (Buhârî, “Tıb” 24; Tirmizî, “Tıb” 6).

Hadis-i şeriflerde bilinen tedavi yöntemleri değerlendirilerek, bunlardan İslâm'a aykırı olmayanlara ve faydası görülenlere müsaade edilmiştir. Hacamat, dağlama, sünnet etme gibi uygulamalara izin verilirken, rukyede değişiklik yapılarak dualarla tedavi şekli tavsiye edilmiştir. Tedavi yöntemlerine başvurulması, müslim ve gayri müslim ayırt edilmeksizin alanında uzman hekimlerin tavsiyelerine uyulması önerilmiştir. Tedavisi olmayan hastalıklar için ise sabredilmesi ve bunun Allah'a (cc) kavuşmak için bir vasıta olduğu telkin edilmiştir.

Tıbbi tedavide amaç hastalığa yakalananların bazı ilaç veya yöntemlerle bu hastalıktan kurtulmalarıdır. Bu tedavi yöntemlerinden biri aşılama diğeri antibiyotik kullanımıdır. (Ana Britanica, 2000, "Vebâ" mad, 21: 558). Aşılama yöntemi her zaman fayda sağlamaz. Ancak hastalık bulaşıcı duruma geldiğinde ve yüksek risk grubu oluşturduğunda koruma amaçlı yapılması önerilir. Vebâ salgınının tedavisi için Müslüman hekimlerin de bazı önerileri vardır.

İslâm tarihinde bulaşıcı hastalıklar ile ilgili birtakım görüşler ortaya atılmış ve bu doğrultuda da bazı tedavi yöntemlerine başvurulmuştur. Hz. Ömer'e bazı kimselerin memleketlerinde salgın bir hastalığın ortaya çıktığını bildirmesi üzerine o, Arapların bu hususta çokça güvendiği hekimlerden Haris b. Kelede es-Sekafî'ye böyle bir süreçte ne yapılabileceğini sormuştur. Haris b. Kelede de Hz. Ömer'e salgın hastalıkların Arap yarımadasında sıkça belirdiğini söyleyerek, Süreyya yıldızının ortaya çıkış vaktine kadar hayatlarını sürdürdükleri mekânları terk ederek daha havadar bölgelere gitmelerini ve bilhassa bu zaman zarfında soğan, sarımsak ve pırasa gibi sebzelerle beslenmelerini, çıplak ayakla yerlere basmamalarını, gündüz vakti yatmamalarını ve Semen-i Arabî adıyla bilinen yağı sürünmelerini önermiştir. (Endelüsî, 1993, s. 363).

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda "Süreyya yıldızının ortaya çıkış vaktine kadar göç" önerisi o yerdeki tabii durumla ilişkili olduğu belirtilmektedir. Buna göre Süreyya yıldızının ortaya çıkışı ile yaz mevsiminin geleceği, bu mevsimde sıcaklık derecesinin yükselmesi ile bölgedeki bataklıkların kuruyarak zararlı böceklerin yok olacağı ve bu değişim ile bulaşıcı hastalıkların ortadan kalkacağı kastedilmiş olabilir. Ayrıca soğan, sarımsak, pırasa vb. sebzelerin mikropları ve virüsleri yok etme niteliği taşıdıkları belirtilerek es-Sekafî'nin önerilerinin ne kadar mühim olduğu vurgulanır. (Endelüsî, 1993, s. 364). Bu nedenle vebâ salgınının tedavisinde, vücudun direncini artırıcı gıdalarla beslenmenin daha yararlı olacağı söylenmektedir.

İbn Sina'nın da vebâ'nın tedavisi için bazı tavsiyeleri vardır. Ona göre salgının nedeni, atmosferdeki değişiklikler ile bunu tetikleyen yapay ve tabii hadiselerdir. Salgının nedenini bu şekilde yorumlayan İbn Sina'ya göre bu salgının tedavisi de kan akıtmak, muhtevasında demir oksit taşıyan "ermenî kili" adındaki maddeden yakılar kullanmak, salgından ötürü şişen bölgeyi çizerek yarmak, merhem sürmek ve içeriğinde sirke, gül suyu, sakız ve menekşe gibi bitkiler olan süngerleri yara üzerine koymaktır. (Panzac, 1997, s. 156). Kan akıtılmasının nedeni, hava ile kanın doğrudan teması sonucu kanın kirlenmesi ve bundan dolayı pis kanın akıtılarak vücutta temiz kanın akışını temin etmektir. (Kurt, 2009, s. 61). Görüldüğü gibi tıbbî tedavi yöntemi, vebâ salgını ile mücadele etmenin en öncelikli şartı

olarak kabul edilmektedir.

3.3. Korku ve Endişeden Uzak Durmak

Müminler kadere iman etmekle mükellef tutulmuştur. Kadere iman etmek nimetlerin de musibetlerin de Allah'tan (cc) geldiğine tam bir teslimiyetle inanmayı gerektirir. Çünkü müminler, Hak Teâlâ'nın izni olmadan hiçbir hastalığın kendilerine zarar veremeyeceğinin bilincinde olup paniklemenin, korkmanın iman şuuruyla bağdaşmayacağına inanırlar. Bu şuurda olan kimseler, tüm tedbirleri alır sonrasında da Allah'a tevekkül ederek hastalığın olumsuz etkilerini en aza indirirler.

Gereksiz panik yapmak, aşırı korkmak, her an geleceğinden endişe duymak ve tedirgin olmak iman şuuruyla çelişir. Allah'ın (cc) izni olmadan bir yaprağın bile yere düşmeyeceği inancını taşıyan müminler, vebâ hastalığı karşısında yılmazlar ve her zaman "İster yeryüzünde olsun, ister kendi canlarınızda, sizin başınıza gelen ne varsa, daha Biz yaratmadan önce o bir kitapta yazılıdır. Bu ise Allah için pek kolaydır" (Hadid 57/22) mealindeki ayete tutunarak teselli bulurlar.

Dünyevî korku ve endişelerden söz eden âyetlerin büyük bir kısmı, herhangi bir dinî meseleyle ilişkilendirilir. Meselâ Allah'ı seven ve O'nun rızasını elde etmeye çalışan samimi müminlerin özellikleri verilirken onların haksız kınama ve eleştirilerden korkmadıkları belirtilir (el-Mâide 5/54). Başka bir âyette açlık, mal ve can kaybı gibi musibetlerin yanında dünyevî korkuların da Allah'ın insanları sınamak için bu dünyada onları maruz bıraktığı sıkıntılar olduğu ifade edilir. (el-Bakara 2/155; Kara, 1997, 16: 528). Dolayısıyla vebâ'ya yakalanan müminler bunun bir imtihan olduğunu düşünüp psikolojik olarak rahatlamaya çalışırlar.

Gazzâlî (v.505/1111), korkunun ifrat, tefrit ve vasat mertebelerinin olduğunu söyleyerek ifrat derecesinin ümitsizlik ve karamsarlığa hatta psikolojik hastalıklara yol açacağını, tefrit derecesinin ise gevşeklik ve lakaytlık doğuracağını, dolayısıyla bu her iki şeklin ortasının bulunması gerektiğini vurgular. Gazzâlî, aşırı korku ve endişenin ümitsizliğe neden olan, akıl ve vücut sağlığını olumsuz etkileyen ve kesinlikle tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğunu belirtir (İhyâ', 1989, 4: 157-158, 166).

Vebâ hastalığına tutulan bir kimse korku ve endişeden uzak durarak kendisi için ruhsal, psikolojik bir destek sağlar. Bu çerçevede ecel vaktinin mukadder olup değişmeyeceğine, vebâ hastalığıyla ölmesi durumunda şehitlik mertebesini kazanacağına inanarak teselli bulur. Hatta bu hastalık sebebiyle, dünyaya olan bağlılığını azaltarak ahireti için daha fazla güzel amellerde bulunmaya çalışır, böylece ehl-i dünya için düşünülmesi bile son derece acı veren dünyadan ayrılığı kendisi için istenen bir konuma getirir. İşte netice itibarıyla müminlerin bu duruşları onları dünya ve ahiret saadetine kavuşturur.

3.4. Dua ve Niyazda Bulunmak

Dua etmek, insanlarda yaratılıştan gelen bir durumdur ve bilhassa musibet anlarında Hak Teâlâ'ya yalvarmak, yalnızca O'ndan yardım dilemek vebâ'yı bertaraf etmenin en önemli aşamalarındandır. Baş edemeyeceği boyutta bu hastalık ile karşılaşan veya kendilerini çıkmazda gören kimseler, Allah'a (cc) dua ve niyazda bulunarak bu sıkıntılarını azaltabilirler. Bu şuurla hareket eden insanlar, psikolojik olarak rahatlar ve musibetler karşısında daha olumlu bir duruş sergilemeye çalışırlar. Kur'ân'da insanoğlunun her hangi bir musibet ile karşılaştığında, Allah'a (cc) yalvarıp yakardığı ve O'ndan yardım dilediği

anlatılır: “İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her hâlinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş)tir” (Yûnus 10/12); “İnsan iyiliği istemekten bıkmaz. Ama kendine bir kötülük dokunduğunda hemen karamsarlığa düşer, ümitsiz olur.” (Fussilet 41/49).

Dua, Kur’ân’da bir ibadet olarak gösterilmektedir: “Rabbimiz buyurdu ki: “Bana dua edin duanıza icabet edeyim. Bana ibadetten büyüklük taslayanlar küçük düşürülmüş olarak cehenneme gireceklerdir.” (Mu’mîn 40/60). İnsan, ancak duasını duyan, kendisini gören ve olağanüstü bir güce sahip bir zata dua eder ve yalvarır. Bu durum, aynı zamanda dua eden kişinin, istekte bulunduğu zat karşısındaki aczinin bir ifadesidir. Böylece birey, kendisini görmediği halde, her zaman ve her yerde o zata gizli ve açık, sessiz ya da sesli dua eder. O niyazda bulunurken, yalvardığı zatın kendisini nerede olursa olsun gördüğüne, sesini işittiğine ve her an duasına cevap verebilecek bir güce sahip olduğuna inanır ve dayandığı bu yüce kudret sayesinde maruz kaldığı vebâ hastalığından kurtulabileceği umudunu taşır. (Mevdûdî, 1986, 5: 157).

“Öyle ise siz beni (ibadetle) anın ki ben de sizi anayım. Bana şükredin; sakın bana nankörlük etmeyin! Ey inananlar, sabretmek ve namaz kılmakla Allah'tan yardım dileyin. Şüphesiz ki Allah, sabredenlerledir.” (el-Bakara 2/152-153). “De ki: Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin ki?” (Furkân 25/77). Bu âyetlerde de ibadet ile dua arasında bir ilişkiden söz edilir. Kulun dua ile Yüce Allah nezdinde bir kıymet kazandığı, dua etmemesinden dolayı ise değersiz bir seviyeye düşeceği ifade edilir. Bununla birlikte Rabbini her türlü yüce vasıflar ile överek O’na yalvaran kul, bu musibet ile ancak O’nun yardımıyla baş edebileceğini düşünür.

İslâm’da dua, şifa vesilesi olarak da kabul edilir. Ruhi ve cismani yönü bulunan insanın bu çift yönlü yapısı sürekli bir etkileşim halindedir. Bu nedenden dolayı fiziksel rahatsızlıklar belli bir süre sonra insan psikolojisini etkileyerek, stresin çoğalmasına ve sonuçta ruhi ve bedeni hastalıkların ortaya çıkmasına yol açar. İşte bu noktada dua devreye girerek insan ruhunun aşkın bir gücün korumasında olduğunu hissetmesini sağlayarak ona bir rahatlık, huzur verir ve iyileşme sürecini hızlandırır. Çağdaş yazarlar da dua ve tıp, dindarlık ve fiziksel sağlık arasında olumlu bir ilişkinin olduğundan söz ederler. Aynı şekilde stres ve hastalıklar arasında doğru orantılı bir ilişkinin varlığını da kabul ederler. Bu yazarlar, dindarlığın stresi azalttığını ve bu sebeple dindar insanların daha az hastalandığını iddia ederler (Glynn, 2004, s. 89; Kurt, 2009, s. 52).

Hizmet Peygamber, müminlere her türlü durumda dua etmelerini ısrarla tavsiye etmiştir. Nitekim bir hadiste: “Kendisine dua kapısı açılmış olan kimseye rahmet kapısı açılır. Hak Teâlâ’dan istenenler arasında O’nun en sevdiği şey afiyettir. Dua, vuku bulmuş ve bulmamış her çeşit belayı bertaraf eder. Gerçekleşmesine karar verilmiş bir belaya sadece dua mani olur. Öyleyse size dua etmenizi emrediyorum” (Tirmizî, “De’âvât”, 102) şeklinde buyurulmuştur. Bu anlamda Hizmet Peygamber’den birçok dua rivayet edilmiş, O, sadece kendisi için değil kendisinden hastalığının iyileşmesi için istekte bulunanlara: “Allahım, ey insanların Rabbi, hastalık ve sıkıntıların gidericisi şifa ver sen şifa verensin senden başka şifa veren yoktur, öyle bir şifa ki geride hiçbir hastalık bırakmasın” (Buhârî, “Tıbb” 38; Tirmizî, “Cenaiz” 4) şeklinde dua etmiştir. Ancak Hizmet Peygamber hastalıklardan korunmak ve şifa için duanın tıbbi tedbirler ile birlikte yapılmasını tavsiye etmiştir. (Buhârî, “Tıbb” 34; Tirmizî, “Tıbb” 20).

Dua, insana güven duygusu veren, kendisini emniyette tutan bir eylem tarzıdır. İnsanın vebâ'dan kurtulmak için sadece tıbbi yöntemlere başvurması yeterli değildir. Bu yöntemlerin yanı sıra dua ile şifa istemek de tedavi için gereklidir. Bu anlamda İslâm, öncelikle tıbbi vesilelere başvurmayı akabinde de dua etmeyi lüzumlu görür.

3.5. Sadaka Vermek

Allah katında kader iki türlüdür. Bunlardan biri Levh-i Mahfûz'da yazılanlardır ki bunların sonradan değişmesi mümkün değildir. Diğeri ise Levh-i Mahv ve İsbât denilen kader çeşididir ki bunda yazılıp programlananlar, sadaka ve dua gibi ibadetlerle Allah tarafından değiştirilebilir. Bu bağlamda vebâ hastalığını bertaraf etmenin yollarından birinin de sadaka vermek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dua ve sadaka ile belânın def'i ilahî kaderden sayılır. Dua ve sadaka, musibetin giderilmesinin sebepleri, rahmetin indirilmesine de vesile olan amillerdir. Dua ve sadaka, kaza ve belayı defedip kötü ölümü bertaraf ettikleri gibi, ömrü de bereketlendirirler (Tirmizî, "Kader" 6; "Daavat" 101). Dolayısıyla dua etmek ve sadaka vermek, kaderimizin daha iyi olması ve vebâ gibi hastalıklara yakalanmamak için başvurulması gereken en önemli amillerden sayılmaktadır. (Oral, 2016, s. 148-149).

Vebâ vb. hastalıklardan korunmak için fiili ve kavli dua edilmesinin yanı sıra sadaka verilmesi de Hz. Peygamber'in "sadaka...belâyı defeder; ömrü de uzatır" (Buhâri, "Edeb", 12; Müslim, "Birr", 20, 21; Ebû Davud, "Zekât", 45) ifadesiyle önerilir. Sadaka mal ile olduğu gibi diğer amellerle de olabilir. İnsanın, nimetlere şükretmesi (İbrahim 14/7), aldığı tüm önlemlere rağmen başa gelen vebâ gibi bela ve musibetlere de katlanması bir kulluk vazifesidir (el-Bakara 2/155). Şükretmek, nimetleri ziyadeleştirdiği gibi başa gelen belalara sabretmek de insanın manevî derecesini yükseltebilir. Bir kimsenin bütün tedbirleri aldıktan sonra "dua ve sadaka bela ve musibeti savuşturur, başa gelmiş olan musibet için de henüz gelmemiş olan bela ve musibet için de fayda sağlar" (Tirmizî, "Daavat", 112) önerisi doğrultusunda fiili duayı yerine getirdikten sonra sadaka vermesi, Allah'a dua ile kaza ve musibetlerden de sığınma dilemesi kader ve tevekkül inancını taşıyan mü'min biri için yapılması gereken en doğru yöntemdir. (Oral, 2016, s. 152).

"Sadaka Rabbin, gazap ateşini söndürür ve kötü insanların tiksindiği ölümü de bertaraf eder". (Tirmizî, "Zekât", 28) Bu hadis-i şerife göre sadaka, Allah'ın (cc) gazabına maruz kalmamak için bir kalkan vazifesi görür. Ömrü hayır ve hasenat ile bereketli kılarak ecel vaktini geciktirebilir. Bu nedenle vebâ hastalığının defi için bol bol sadaka vermek, tövbe ve istiğfarda bulunmak gerekir.

Görüldüğü üzere vebâ salgını birçok hikmete binaen insanlara musallat kılınmıştır. Böyle bir süreçte yapılması gereken öncelikli işlerden biri bu musibeti sabır ve metanetle karşılamak ve insanı kadere isyan ettirecek tarzdaki yaklaşımlardan uzak durmaktır. Bu bağlamda sadece karantinaya girmek, tıbbi tedavi gibi maddi tedbirler almak yetmez aynı zamanda korku ve endişeden uzak durmak, dua ve niyazda bulunmak ve sadaka vermek gibi manevî tedbirlere de başvurmak gerekir. İşte İslâm dini tüm bu tedbirlere uymayı öğütlediği gibi aynı zamanda bunları ibadet telakki etmektedir.

Sonuç

İlkçağlardan günümüze kadar etkisini sürdüren bulaşıcı hastalıklar, her zaman insanların korkulu rüyası olmuştur. Dünyanın birçok yerinde ortaya çıkan ve içinde vebânın

da olduğu bu hastalıklar, devletleri ve milletleri her anlamda ciddi sıkıntılarla karşı karşıya bırakmıştır. Sağlık açısından risk teşkil eden ortamlar, savaşlar, tabii afetler ve açlık, insanları vebâ karşısında çaresiz bırakmış ve neticede birçok kitlesel ölümlere sebebiyet vermiştir. Bu hastalık dönemlerinde yaşanan korku ve endişe, fertleri ve toplumları bulundukları yerlerden göç etmeye zorlamıştır.

Vebâ hastalığına yakalananlar büyü ve sihir gibi tedavi yöntemlerine başvurmuş, bununla birlikte yeni batıl inançlar zuhur etmiştir. Ancak müminler, bu hastalığın insanların günahları sebebiyle verildiğine ve bununla insanların sırandıklarına inanmışlardır. Bu inanç, onlarda kaza ve kadere olan teslimiyeti beraberinde getirmiş, onların sabır, şükür, fedakârlık, mücadele ve umut duygularını canlı tutmuş, kulun hikmet dolu imtihan dünyasında çekilebilecek ızdırapları hafifletip, korku ve ümitsizlik gibi bireyi olumsuz durumlara düşürebilen duygulara karşı koruyucu bir fonksiyon üstlenerek yaşama arzusunu da kuvvetlendirmiştir. Bu bağlamda Yüce Allah, insanların kaderlerinde var olan şeyleri gizleyerek, geleceğe daima umutla bakmalarını istemiş, tüm tedbirlere rağmen başa gelen vebâ hastalığına karşı sabretmeyi de en büyük ibadet saymıştır.

Temelde Kur'ân ve sünneti esas alan müminler, her hususta olduğu gibi vebâ hastalığı konusunda bilgi edinmek için de öncelikle bu iki kaynağı ölçüt olarak benimsemişlerdir. Kur'ân, önemine binaen bazı konulara doğrudan temas etmiş bazılarına ise işarette bulunmak ile yetinmiştir. Çünkü o, herhangi bir mevzuyu konu edinen sıradan bir kitap değil, bir hidayet kaynağıdır. Bu bağlamda Kur'ân, bulaşıcı bir hastalık olarak tanımlanan vebâ kelimesine doğrudan yer vermemiş ancak ona işaret eden "ricz" kelimesine yer vermiştir. İsyânkâr tutumlarına karşılık olarak Hak Teâlâ münkirleri cezalandırmak için gökten bir azap (ricz) olarak vebâ salgınını onlara musallat kılmıştır. Dolayısıyla Kur'ân'da "ricz" kelimesi; vebânın azap olduğunu gösteren bir ifade olarak kullanılmıştır.

Sünnette de vebâ hastalığına karşı karantina uygulaması önerilmiş, Hz. Peygamber'in vebâ olan bir yere girmeyi ve oradan salgından sonra çıkmayı yasaklaması tam bir korunma yöntemi olarak görülmüştür. Böyle bir yere girmek akla ve şeriata aykırı olduğu gibi bu hastalığın bulunduğu yerden çıkmamak da hem tıbbî gerekçelerle hem de kadere rıza göstermekle izah edilmiştir.

İslâm dini, tüm salgın hastalıkların ve toplumsal musibetlerin kısmen bir ceza olduğunu kabul eder. Ancak bu cezanın, masum insanları etkilemesi durumunda onların ahirette şehitlik makamına ulaşacaklarını, bu sıkıntılar sebebiyle büyük mükâfatlara nail olacaklarını belirtir. Dolayısıyla İlahî cezanın vuku bulmasına sebep olan kimseler için bu cezalar bir felaket olmakla birlikte masum insanlar için onların ahirette kurtuluşuna vesiledir. Zalimlerin ahirette görecekleri azabın küçük bir provasası şeklinde olan vebâ salgınıyla Yüce Allah; şıarmış, yoldan çıkmış insanları en küçük bir mikrop hastalığıyla bile yok edebileceğine işaret etmektedir.

Yüce Allah, insanları bela ve musibetlerle sınar, uyarır ve bu vesileyle kadere teslimiyeti öğretir. Müminleri bu belalar aracılığıyla sabretmeye alıştırır, bu sabır sayesinde onlara bol mükâfatta bulunur ve onlara psikolojik bir rahatlık sağlar. Kâfirleri bu sayede İslam dininin delilleri konusunda daha ciddi düşünmeye, onlardan ders alarak itaat etmeye sevk eder. Münafıkları ise bu bela ve musibetler vasıtasıyla müminlerden ayırt eder.

Kur'ân bağlamında düşünüldüğünde, insanın yapıp ettiklerinin karşılığının aslında ahirete bırakıldığı görülür. Ancak pek çok hikmete binaen Yüce Allah'ın külli iradesine bağlı olarak bazen bu dünyada da cezaların verileceği geçmiş ümmetlerden bazılarının helak edilişlerinden anlaşılmaktadır. Kur'ân'a göre şayet her suçun cezası bu dünyada verilmiş

olsaydı insanlığın çoğunluğu şimdiye kadar yok edilmiş olurdu. Ancak Hak Teâlâ'nın kâinata koymuş olduğu yasaların bu şekilde tecelli etmediği açıktır. Kur'ân bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında cezaların genel anlamda bireysel olduğu göze çarpar. Vebâ hastalığının da bu bağlamda ilahî bir işaret ve bir ibret vesilesi olarak görülmesi Kur'ân'ın ruhuna uygundur. Ancak vebâ hastalığının bir ceza olduğunu söyleyenlerin de kendilerince haklı gerekçeleri vardır. Bize göre bu hususta orta yolu bulmak daha isabetli bir yoldur. Vebâ hastalığını suçların tam karşılığı olarak değil, yalnız bir kısma karşılık geleceği şeklinde yorumlamak daha doğru olabilir.

İslâm dini, vebâ hastalığının üstesinden gelebilmek için fizik ve metafizik kaynaklı yöntemlere dengeli başvurmayı önermiştir. Çünkü bu gibi hastalıkların sadece ilaç veya cerrahi operasyonlar ile her zaman düzelmesinin mümkün olmadığı bilim dünyasının da kabul ettiği bir gerçektir. Bu hastalık sürecinde karantina ve tıbbi tedaviyi gerekli gören İslâm, aynı şekilde insanın korku ve endişeden uzak durarak, dua ve niyazda bulunarak, sadaka vererek ruhsal, manevi destek almasını şart koşmuş, bulaşmanın önlenmesi için temizliğe son derece dikkat edilmesini de tavsiye etmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, E. A. A. b. M. Ş. (1981). *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı.
- Ana Britanica. (2000). İstanbul: Ana.
- Armağan, L. (2005). 17. Yüzyılın sonu ile 18. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu ve Balkanlarda Görülen Vebâ Salgınlarının Sosyo-Ekonomik Etkisi Üzerine Bir Araştırma. 38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ataseven, A. (1967). Bir Hadisin düşündürdükleri Vebâ Hastalığı ve Karantina. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 1(4), 37-38.
- Buhârî, M. b. İ. (1988). *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. (Mehmed Sofuoğlu, Çev.), İstanbul: Ötüken.
- el-Cevherî, İ. b. H. (1982). *es-Sihâh Tâcü'l-Lüğa ve Sihâhu'l-Arabîyye*. (Ahmed Abdülğafûr Attâr, Nşr.), Kahire.
- Çelebi, İ. (2010). Sünnetullah. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (cilt 38, s. 159-160). İstanbul: TDV.
- Doğan, M. (2001). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Vadi.
- Endelüsî, A. b. H. (1993). *et-Tıbbu'n-Nebevî*. (Muhammed Ali el-Bâr, Nşr.), Beyrut.
- Gazzâlî, E. H. M. (1989). *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*. (Ahmet Serdaroğlu, Trc.), İstanbul: Bedir.
- Glynn, P. (2004). *Kanıt Post-Seküler Bir Dünyada İnanç ve Bilimin Uzlaşması*. (Ali Ayten, Yasin Ünlütürk, Zehra Şahin, Çev.), İstanbul: Gelenek.
- Hacettepe Üniversitesi. (2008). <http://www.pediatric.hacettepe.edu.tr/Katki/2002-1/veba.html>, 19.04.2008.
- Hunke, S. (ts.). *Avrupanın Üzerine Doğan İslam Güneşi*. (Servet Çetin, Çev.), İstanbul: Bedir.

- İbnü'l-Esîr, A. b. M. b. E. (1970). *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs*. (Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmûd Muhammed et-Tennâhî, Nşr.), Riyâd.
- İbn Hacer el-Askalânî, A. b. A. (1991). *Bezlü'l-Mâûn fî Fadli't-Tâûn*. (Ahmed İsâm Abdülkadir el-Katib, Nşr.), Riyad: Darü'l-Asıme.
- İbn Kayyım el-Cevziyye, Ş. M. (1981). *Zâdu'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-İbad*. (Şuayb el-Arnaut, Abdülkadir Arnaut, Thk), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İskilipli, A. E. (1332). *Mir'atü'l-İslâm: İ'tikad Kısmı*. İstanbul: Matbaa-i Şems.
- Kara, M. (1997). Havf. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (cilt 16, s. 528-531). İstanbul: TDV.
- Kurt, İ. (2009). *Hadislerde Vebâ ve Korunma Yolları Bezlü'l-Mâ'ûn Adlı Eser Çerçevesinde*. (Yayımlanmamış **Yüksek Lisans** Tezi). Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.**
- Kurtubî, M. B. A. (2005). *el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Buruç.
- Kutup, S. (1991). *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. (Sâlih Uçan, Vahdettin İnce, Mehmet Yolcu, İbrahim Türklü, İbrahim Tüfekçi, Çev.), İstanbul: Dünya.
- Mevdûdî, E. A. (1986). *Tefhîmu'l-Kur'ân*. (Muhammed Han Kayanî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Hamdi Aktaş, Trc.), İstanbul: İnsan.
- Müslim, E. H. M. b. H. K. (1973). *Sahîh-i Müslim Tercemesi*. (Ahmed Davudoğlu, Trc.), İstanbul: Sönmez.
- Nikiforuk, A. (ts.). *Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi*. (Sebahattin Erkanlı, Çev.), İstanbul: İletişim.
- Nursi, S. (2010). *Mektubat*. İstanbul: Söz Basım.
- Oral, O. (2016), Trafik Kazaları ve Kader İlişkisi -Dua, Sadaka ve Tevekkül Bağlamında. *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3(5), 129-155.
- Özdiñç, R. (2014). Allah'ın Kaderine Kaçmak: Vebâ ve Kolera Etrafında Tedbir Düşüncesi. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 295-318.
- Özsoy, Ö. (1994). *Sünnetullah*. Ankara.
- Öztürk, Y. (2006). *Kur'ân Işığında Sebeplerin Sorgulanması*. İzmir: Yeni Akademi.
- Panzac, D. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Vebâ*. (Serap Yılmaz, Çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- er-Râzî, F. (1988). *Mefâtîhu'l-Gayb (Tefsîru'l-Kebîr)*. (Sadık Kılıç, Lütfullah Cebeci, Sadık Doğru, Trc.), Ankara: Akçağ.
- Sarıyıldız, G. (2001). Karantina. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (cilt 24, s. 463-465). İstanbul: TDV.
- et-Taberî, E. C. M. b. C. (1995). *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-Fikr.

- Tirmizî, E. İ. M. b. İ. (ts.). Sünen-i Tirmizî Tercemesi. (Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Trc.), İstanbul: Yunus Emre.
- Yazır, E. M. H. (1995). *Hak Dini Kur'ân Dili*. (M. Nûr Çetin, Taha Parlar, İdris Şen, Mesut Okumuş, Mevlüt Uyanık, Orhan Atalay, Yusuf Canbolat, Âlim Gür, Thk.), Ankara: Akçağ.
- Zehebî, E. A. M. b. A. (1961). *et-Tıbbu'n-Nebevî*, Mısır: Şirketü ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Hablî ve Evlâdihi.